

Recenzie

Robert Fine: Kosmopolitismus (Základní ideje globálního uspořádání)

Praha: Filosofia 2011, 273 s.

Sedem kapitol súhrnnej monografie *R. Fina* sa zaoberá problematikou kozmopolitizmu od jeho historického vymedzenia, filozofickej inšpirácie významnými mysliteľmi až po v súčasnosti aplikovateľné koncepcie. Autor už v úvode prezieravo formuluje dvadsaťjeden takzvaných „téz o kozmopolitnej sociálnej teórii“, presnejšie konceptuálnych vhl'adov, v ktorých zdôrazňuje nejednoznačný a dynamický charakter kozmopolitizmu, ako aj jeho zložitý ideový vývoj. Kozmopolitná teória je podľa Fina „kolektívni snahou vybudovať vedu o spoločnosti založenou na požiadavku univerzalizmu. Jejím základním postulátom je, že lidský druh může být pochopen jedině tehdy, je-li pojímán jako jedinečný subjekt, u něhož jsou uznávány a respektovány všechny formy rozdílnosti, které jsou však pojmově chápány jako interní ve vztahu k bytostné jednotě všech lidí.“ (s. 16) Kozmopolitná sociálna teória je predovšetkým spôsobom vyrovnávania sa s ambivalenciou vyplývajúcou z problematickej aplikácie termínu kozmopolitizmus – chápe potrebu v rámci modernity normatívne ustanoviť istú formu globálnej perspektívy, založenú na osvieteniskom dedičstve a emancipačnom prísľube. Vďaka tomuto prístupu je možné označiť spôsob Fínovej argumentácie za antipostmodernistický.

Fine tiež argumentuje v prospech kritiky metodologického nacionalizmu U. Becka, ktorý zdôraznil nesúrodosť a problematiku uplatniteľnú objektívnu platnosť hypotézy, že medzi ideou spoločnosti a národného štátu je akýsi prirodzený determinizmus, ktorý si k ich vzťahu primyslela tradičná sociológia. Fine taktiež zdôrazňuje Beckov názor týkajúci sa pochybnosti nad postulovaním štátu ako jedinej neochvejnej morálnej a politickej autority v súčasnosti. Táto rigorozita totiž nekorešponduje so súčasnou sociálnou situáciou a navyše znemožňuje rozvíjať koncept kozmopolitizmu mimo atributívnej funkcie, ktorú by mu až následne priznával národný štát. Tento prístup by v konečnom dôsledku znemožňoval mysliteľ kozmopolitizmu vyňať z etatickej intencie. Fine teda tvrdí, že rozvoj kozmopolitného myslenia je úzko spätý s „pokusy oddeliť základní pojmy sociální teorie, obzvláště pojem „společnosti“ samé, od postulátů národního státu. Vychází z toho, že silný pojem národní společnosti převládl v sociologické tradici v důsledku nacionalistického vědomí vlastního této disciplíny a díky faktické kompaktnosti a expanzi národních společností v době, kdy se sociologie sama vyvíjela.“ (s. 35)

Zásadnými mysliteľmi, na ktorých Fine kladie výnimočný dôraz v rámci teórie kozmopolitizmu, sú predovšetkým Kant s Heglom, ktorí otvorili

modernú otázku svetoobčianskeho zriadenia a rozšírili jeho pôvodne politicky orientovanú základňu o ďalšie determinanty. Kantov svetoobčiansky ideál postulujúci morálnu normativitu v rámci osvieteniského usporiadania je ako významný konštituujúci faktor moderného kozmopolitizmu následne Heglom na jednej strane vyzdvihovaný za uznanie duchovného pozadia etatizácie, ale aj na druhej strane kritizovaný za účelom presadzovania štátu ako organickej entity, ktorá nepohrda ani vojenskou intervenciou v prospech udržania kontinuity vývoja ducha štátu. Kantove a Heglove nazeranie kozmopolitizmu by sa mohlo javiť ako protichodne implikujúce, avšak Fine poukazuje na precízny spôsob formulovania argumentov u oboch mysliteľov. Zatiaľ čo Kant videl medzi republikanizmom a večným mierom istú spriaznenosť, ktorá bola imanentne pacifistická, Hegel poukázal na konkrétne politické, organizačné a vojenské nedostatky Kantom proklamovaného altruistického prístupu, ktorý môže byť podľa Hegla uskutočňovaný jedine v prospech identifikácie so štátnym útvarom. Kantov morálny imanentizmus vyplývajúci zo sebaobetovania v prospech idey je príliš neosobný a podľa Hegla de facto aj nepraktický: „Forma moderného štátu má také vnútorné vzťahy k politice, ktorá je súčasne deštruktívna a nihilistická. Práve to je možná jadro Heglovej kritiky Kanta: nemôžeme jednoducho naroubovať kozmopolitní práva a inštitúcie na formy moderného štátu a domnievať sa, že sme vyriešili problém politického násill. Kosmopolitizmus musí byť mnohým transformatívnejší.“ (s. 87)

V nasledujúcich kapitolách sa Fine zaoberá vzťahom medzi teoretickým návrhom kozmopolitizmu, ktorý je možné chápať ako transformatívny projekt, a konkrétnymi formami spoločensko-politického usporiadania. Táto dvojznačnosť je pre takzvaný nový kozmopolitizmus esenciálnou súčasťou, ktorá nemá byť v žiadnom prípade alternovaná, ale má viesť do dynamickej rovnováhy konkrétny parciálny politický stav, ako aj globálnu uplatniteľnosť kozmopolitnej orientácie. V rámci tejto problematiky vyzdvihuje Fine predovšetkým Habermasovo dielo, ktoré čerpá z Kantovho odkazu, avšak poukazuje na to, že „Habermasovo riešenie problému, jímž je smierenie kozmopolitizmu ako transformatívneho projektu s existujúcimi formami politického společenství, je dvojznačnejší, než by sa na prvý pohľad mohlo zdať.“ (s. 90) Habermasovo stanovisko však aj napriek niektorým nedostatkom v argumentácii prezentuje model kozmopolitizmu a súčasne existujúceho národného štátu ako vzájomne zlučiteľný. Významným prvkom praktického upevňovania tohto vzťahu je takzvaný konštitučný patriotizmus, v ktorom vidí Fine v súlade s Habermasom oddanosť univerzalistickým princípom, ktoré sú automaticky obsiahnuté v myšlienke konštitučnej demokracie. Zjednodušene to znamená, že aktívny občan pôvodne národného štátu je vcelku bezproblémovo transformovateľný na svetoobčana. Fine však dodáva, že dichotómia vzťahu nacionalizmu a formujúceho sa konštitučného patriotizmu

je odlišná od dichotómie „mezi nacionalismem utlačovatele a nacionalismem utlačovaného, neboť první dichotomie je založena na obsahu a druhá na formě, ale v obou případech narážíme na jakousi apriorní dohodu, která vytváří své vlastní pojmy nadřazenosti a podřazenosti“. (s. 100) Vo vzťahu k humanitárnej vojenskej intervencii sa kozmopolitizmus ukazuje taktiež ako dvojznačný: „Kosmopolitní principy lidských práv a globálního způsobu vládnutí humanitární vojenskou intervencí na jedné straně podporují, jestliže je pokládána za nutnou pro to, aby ochránila základní lidská práva těch nejzranitelnějších.“ (s. 148)

V závere svojho diela Fine pripúšťa, že kozmopolitizmus by mal byť predsa len chápaný o niečo viac hypoteticky, predovšetkým ako výskumný program, než ako konkrétna ideová platforma. Rozhodujúcim momentom naplnenia tohto predsavzatia bolo predovšetkým oddelenie kozmopolitnej sociálnej teórie autorovej vlastnej produkcie od takzvaného „nového kozmopolitizmu“, ktorý sa do súčasnej podoby dotvoril prostredníctvom spätosti s otázkou prirodzeného práva. V rámci kozmopolitnej sociálnej teórie tvoria dve stránky sociálnej skutočnosti kategórie nazvané „kozmpolitným bytím“ a „kozmpolitným vedomím“, ktoré až následne zjednocuje politická realita. Varuje tiež pred dvoma pólmi nesprávneho chápania kozmopolitizmu: „Pozitivní pól jeho nesprávneho chápání má blízko k teorii přirozeného práva. V jeho idealizovaném pojetí kosmopolitního stavu se kosmopolitismus jeví jako vyvrcholení moderní doby a kulminace ideje práva jako takového. (...) Negativním pólem je tvrzení, že kosmopolitismus buď neexistuje (...), anebo že existuje v tom smyslu, že představuje nové stadium společenského vývoje, že se však prezentuje jako systém svobody, zatímco ve skutečnosti jde o systém imperialismu, nadvlády a násilí.“ (s. 230) Idealizácia a dezilúzia sú tými istými stránkami nesprávne ponímanej kritiky kozmopolitizmu, ktorých dôsledkom je poukazovanie na jeho spasiteľskú alebo negativisticky imperialistickú povahu.

Tomáš Gerbery